

Helytörténet a Megyei Tükörben

Jó másfél évtizede a történész még azzal viaskodott, hogy a szülőföld múltja is helyet kapjon a történelmi műveltségben. Ma már a helytörténet polgárjogot szerzett kutatásban és népszerűsítésben egyaránt; a Megyei Tükör tavalyi évfolyamát lapozgatva elsősorban erről győződik meg az olvasó. Következésképpen most a kutatás és népszerűsítés mikéntjének kérdései kerültek előtérbe, azok a kérdések, amelyekről másfél évtizeddel ezelőtti korai volt még beszélni (a Megyei Tükör vonatkozásában pedig nem is lehetett, a lap akkor még nem létezett).

Mindenekelőtt a *mérték* kérdése. A tapasztalat azt mutatja, hogy közönségünk meglepően nagy érdeklődést mutat a szülőföld múltja iránt. Valószínűleg érdekes következtetésekre juthatna az, aki e jelenség értelmezésére vállalkoznék — a gyakorlat szempontjából azonban maga a tény is eligazító. Azt jelenti ugyanis, hogy egyrészt a helyi sajtó népszerűségének egyik fontos feltétele ennek az elvárásnak a kielégítése, másrészt a sajtó okosan ki is használhatja ezt a tudatformálási lehetőséget; eszmei tanulságokban mennél gazdagabb anyagokat közölhet, az olvasó társadalomtudományi műveltségét gyarapítva. Nos, a Megyei Tükör az elmúlt év folyamán havonta két-három helytörténeti jellegű anyagot jelentetett meg. Helyi lapjaink zömének gyakorlatához képest elég szép és példamutató ez a teljesítmény, az olvasóközönség érdeklődése azonban valószínűleg többet is megbírna. Persze, több helytörténet nem jelent okvetlenül több teret is a lapban, amint ezt az alábbiakban megpróbáljuk kimutatni.

A Megyei Tükör 1971-es évfolyamában elég sok a forrásközlés: naplók, krónikás sorok bemutatása, műemlékek részletes leírása. Senki sem vonja kétségbe ezek tudományos és nevelői értékét, de mindkét szempontból kérdéses az, hogy napilap arcéléhez szabottak-e az ilyen jellegű publikációk. A tudomány szempontjából kérdéses azért, mert amíg múzeumi kiadványban, szakfolyóiratban megjelent közlemény a szakemberek széles köréhez eljut, addig a napilapban közölt anyag többnyire kikerüli a szakmát. De nem is ez az elsőrendű szempont, hanem az olvasóé, aki köztudottan nem annyira *sokat*, mint inkább *sokfélét* igényel: lehet, hogy lemondana Bajkó Lajos naplótöredékének vagy középpajtai Veress Sándor önéletrajzának egy-egy részéről, ha cserébe más, nem kevésbé érdekes olvasmányt kapna. (Tavaly jelent meg például Hermányi Dienes József roppant tanulságos és részben az egykori Háromszéken játszódó anekdotáiból egy válogatás!)

A kordokumentumok közlése egyébként szerencsés vállalkozás. Nemcsak azért, mert a dokumentum hitelessége mindig meggyőzőbb, hanem azért is, mert némelyikük pontosan azt a *gondolati tanulást* hozza, amely helytörténezeink figyelmét olykor elkerüli. A régi történelmi lét alapvető jellemzőinek jelenlétére gondolok. Volt idő, amikor annyira gyakran és annyira üresen hangzott el az, hogy „a tömegek el voltak nyomva és nyomorogtak”, annyira kompromittálódott tehát ez a sablon, hogy ma már sokszor csak a munkásszozalom múltjára vonatkozó cikkekben jelentkeznek a történelmi múlt árnyoldalai. Ebből a helyzetből viszont fonák — ha akarom: romantikus antikapitalista — történelemszemlélet alakul ki, ami valahogy így fest: egyrészt vannak régi szép épületek, tudósok, művészek, felemelő események, másfelől van a kapitalizmus korának nyomora, analfabetizmusa, a kivándorlás stb. Elsikkad az, hogy a jobbágy is szökött, s hogy a ki- vagy elvándorlásra legalább annyira volt oka, mint a századforduló parasztjainak — éppen csak módja nem volt rá. Elsikkad az, hogy a prekapitalista nyomor nálunk

Időről időre százezrek fizikai megsemmisülését jelentette. Elsikkad az, hogy a felzabálás előtti analfabetizmusnál az előző korok analfabetizmusa még sokkal súlyosabb volt.

Nos, ezt a fajta szemferdülést ellensúlyozzák azok a dokumentumrésztetek, amelyek a Megyei Tükör hasábjain is megjelennek néha. Baróthy István krónikás versében olvassuk az 1719-es évről: „*Halának meg itt is Alsócserrádonba, / Az kiket vehetünk mi is nyilván számban / Három hónap alatt Háromszáz és huszan...*” (Mellesleg Bod Péter önéletrásából tudjuk, hogy csak a Székelyföldön százezer ember pusztult el az 1718-as éhség és az azt követő 1719-es pestis során. A száz évvel későbbi, 1816–1817-es éhínségről és az 1831-es koleráról Jancsó Mózes krónikás soraiból értesül az olvasó.)

Ott, ahol éhhalál, tízezreket pusztító járványok voltak — ott ezek a történelmi lét alapvető tényei, következképpen a haladó hagyományok is elsősorban az *ellenük folytatott küzdelem* hagyományai. Ezért hiányolja a recenzius a Megyei Tükör hasábjain az egykori gazdasági törekvések, eredmények bemutatását. Itt van például a dálnoki búzatermelés kérdése. Kövrynál olvasható, hogy — erdélyi összevetésben — ott terem a legjobb gabona. Hogy ez mit jelentett, azt viszont egy életrajzi lexikon lapozgatása közben mérhettem fel: szembetűnően sok dálnoki eredetű neves emberrel találkoztam (talán egyedül a nyárádmenti Szentgericéről származott még olyan sok alkotó értelmiségi, arról a Szentgericéről, amely mellesleg ugyancsak intenzív mezőgazdaságról nevezetes). Valószínűleg nem véletlen az sem, hogy a Hargita-alja első óvodáinak egyike is éppen Dálnokon jött létre.

Szervesen illeszkednek a lap arcélelhez a többnyire rangosan megírt *emlékezések*: az elfelejtett Baróti Szabó Dávidról, Mikes Kelemenről (Veress Dániel), Böllöni Farkas Sándorról (Sylvester Lajos), Berde Áronról és így tovább. De éppen mert a táj nagy szülőltői — Apáczai, Mikes, Bod, Böllöni, Barabás — többnyire másfél élték le életüket és alkotják meg azt, ami miatt emlékeznünk rájuk, fontos lenne talán, hogy a szülőföldet mostohaságával együtt vállaló alkotóemberek se menjenek feledésbe. (A zágoni híres méhészhöz, Nagy Ezékielhez hasonló egyéniiségekre gondolok.)

Gazdag és többnyire funkcionális a lap *műemlék-anyaga*. Az emberek manapság többet kirándulnak, mint valaha, s az illyefalvi vagy bikfalvi látnivalók nyilván többet jelentenek a látogató számára a Kádár Gyula és Kónya Ádám okos írásaiban közölt tények ismeretében. Az is bizonyos, hogy ezek a sorok a műemlékek ápolására is mozgósítják a helyi gondoskodást. A festett bútorok, például a csernátoni festett ládák is könnyebben túlélhetik a divatot Kónya Ádám és a tizenkettedik osztályos Boros Judit emlékeztető cikkei nyomán. Megint más kérdés az, hogy a műemlékek elemző bemutatása inkább szakpublikációba kívánkoznék, a turista szükségleteit pedig inkább útikönyvek szolgálhatnák. Nagyon jól illeszkedik viszont a lap jellegéhez Kónya Ádám *Gyöngyszemek* című sorozata, amely egy-egy festett kazettára, régi plasztikai elemre összpontosítva, művészettörténeti alapismereteket nyújt.

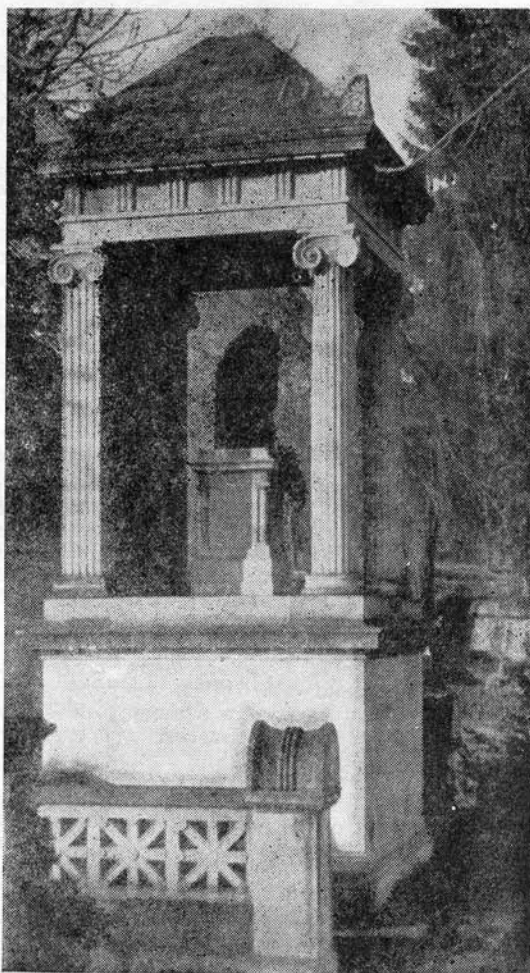
Alaposan dokumentált, szakszerű és ugyanakkor olvashányos *tanulmányok* is jelentkeznek a Megyei Tükör hasábjain falutörvényekről, zágoni jobbágycsaládokról, zalánpataki bérharcról, az 1936-os komandói harcokról. Ezek az írások emelik a lap rangját, hiszen szerzőik élvonalbeli történészek. A helytörténeti ismeretterjesztés szempontjából talán jobb lenne azonban több, szélesebb tematikájú és rövidebb tanulmányt is beilleszteni a laptervbe. Olyan írásokra gondolok itt, amelyek a székely történelem *alapvető kérdéseire* keresik a választ. Arra például, hogy miképpen maradhatott fenn évszázadokon keresztül a szabadparaszti státus, hogy miért maradt kezdetleges szinten a kézművesség és a városi életforma, s ezekkel a kérdésekkel szoros összefüggésben miért volt századokon át az itteni történelem állandó jellemzője az elvándorlás. Olyan kérdések ezek, amelyek a történelmi lét lényege felé vezetnek el, és éppen ezért lehetnének alkalmasak arra, hogy növeljék az olvasó annyira igényelt közgazdasági, szociológiai érzékenységét is.

Mindezt azért fogalmazzuk meg éppen a Megyei Tükör kapcsán, mert a *Korunk* szerkesztősége és a recenzius egyaránt úgy értékeli: ez az a lap, amelynek leginkább sikerült vállalnia a *helyi feladatokat*, és talán éppen így vonhatta magára a figyelmet a *megyehatáron túl is*. Ami helytörténeti tevékenységét illeti, abban természetesen nagy része van a megye alkotó értelmiségijeinek — s elsősorban a lapban állandó munkatársként jelen lévő Kónya Ádám tanárnak. Talán nem vétünk a valóság ellen, ha elsősorban éppen az ő odaadó munkájával magyarázzuk azt, hogy ma sehol sem annyira élénk a helytörténeti érdeklődés, mint

éppen Sepsiszentgyörgyön és környékén, ahol diákok kapcsolódnak be ebbe a munkába, iskolai múzeumok létesülnek, tudományos ülésszakokat szerveznek. Sajnálatos azonban az, hogy a lap szerkesztőségének nem sikerült eléggé bevonnia olyan jeles történészeket, mint amilyen Árvay József vagy a zabolai ásatásaival még inkább érdeklődésünk előterébe lépett Székely Zoltán.

Összegezésképpen: a Megyei Tükörnek tehát minden feltétele megvan arra, hogy a helytörténeti tematikában rejlő tudatformálási lehetőségeket megvalósítsa. Adott az érdeklődés, a lapnak vannak rangos külső munkatársai, és a szerkesztői érzékenység sem hiányzik. Ha a jövőre nézve kívánhatunk valamit, az az önismeret lényegre törőbb szolgálata lenne. Mert egy személyiség, egy műemlék, egy esemény (vagy akár több személyiség, több műemlék és több esemény) ismerete még nem az. Ahogyan a lap hasábjairól számról számra kirajzolódik az, hogy a megye öröklött elmaradottsága napjaink lendületes építőmunkája nyomán hogyan válik a múlt emlékévé, úgy kellene a helytörténeti anyagban választ találnunk arra a kérdésünkre, hogy honnan ez az örökség. Ez az igényünk azonban — legyünk méltányosak — valójában már *történetírásunkkal szemben* támasztott igény. A Megyei Tükör leginkább megrendelőként, a tulajdonképpeni történelmi önismeret igénylőjeként sürgetheti a tudományt.

Dankanits Ádám

Brassai Sámuel síremléke